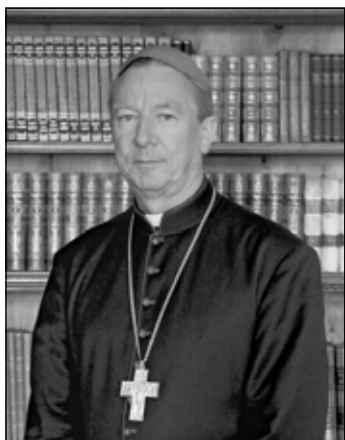

Beer Miklós

egyházi vezető (Budapest, 1943. június 1.)

Életem ajándék és vállalt feladat. Együtt a kettő: amit kaptam „adottságként” és amit már én tettem hozzá.

Sokszor átvillant rajtam a gondolat, hogy minden úgy alakult életemben, hogy a későbbi feladataimra felkészítsen. Ezt elsősorban úgy értem, hogy átérezhessem azoknak a helyzetét, akik között a szolgálatomat végzem.

Pesten születtem. A Thököly úti domonkos templomban kereszteltek. A Bakáts téri fiúiskolában tanultam meg írni-olvasni. A villamos csikorgása, a reklámok villódzása, a nagyvárosi élet forgataga, a múzeumok, állatkert, Gellért-hegy, Margit-sziget, és természetesen a Duna, a hidak... – mind-mind gyerekkori élmény. Otthon vagyok Budapesten.

Apám meghalt '45-ben, az ostrom utolsó napján, az utcai harcokban. Első és egyetlen gyereke lettem anyámnak. Az árvaság sokszor fáj. Nekem miért nincs apám? Csak fényképről ismerhettem. Meg tudom érteni az „egykek” sorsát, de együtt tudok érezni az árva gyerekekkel, az elvált szülők csemetéivel vagy az állami gondozottakkal. Nem lehetett véletlen.

1951. Kitelepítés. Szabolcsi „nyaralás”. Emlékképeket őrzök: a földes szoba, az aratás, dohányfűzés, lovak itatása. Később áttelepülhettünk Zebegénybe. A falusi élet természetközeli élményei meghatározták életszemléletemet. Otthon vagyok a vidéki környezetben. Megszerettem az erdőt, mikor anyámmal fát gyűjtöttünk vagy éppen gombát szedtünk. Hányszor jut eszembe manapság, hogy özvegy anyám, nagyanyám nem panaszkodott, nyafogott, hanem keményen dolgozott. Gondoskodtak rólam. Kecskét tartottunk, baromfit neveltünk, a kertben minden megtermett. A tüzelőt az erdőből hoztuk. Amikor hazajöttünk a fahordásból, anyám megmosakodott, zongorát tanított, a templomban orgonált, és este együtt tanultuk az orosz ábécét. Bárcsak ma is lenne ennyi kreativitás, lelkierő és igényes szellemi élet falun!

Árva voltam, mégis nagy családom van. Nyaranta az unokatestvéreimmel a szünidő első napjától az utolsóig együtt voltunk Zebegényben. Bebarangoltuk a Börzsönyt, de a Duna volt az igazi élmény! Tudom, hogy mit jelent a nagy család. A mai napig összetartunk. A „szűk család” már régen túlnőtt az ötvenes létszámon. A harmadik generációt már nem mindig tudom néven nevezni, de keresztelőkön, esküvőkön és temetéseken számba veszem az enyéimet.

A zebegényi iskola, a csodálatos, Kós Károly tervezte templom, a Szőnyi-múzeum kertjében a Czigány György által vezetett *Ki nyer ma?* zenei műsorok, a Héthíd és természetesen a neves festőművészek adtak irányt esztétikai érdeklődésemnek. Hálával gondolok a papjaimra. Véletlen volt, hogy éppen akkortájt küldték politikai büntetésül a tudós Vajda Józsefet az én falumba,

amikor diák voltam? Ő nevelt, alakította ki hívó világszemléletemet. Neki köszönhetem a felejthetetlen balatoni titkos cserkész táborokat. Véletlen volt, hogy utána a nagyszerű cserkész-pap, Liska Zoltán volt mellettem első papi éveimben? Ma pedig Pálos Frigyes atya, aki gimnáziumi hittanárom volt az ötvenes évek végén, csodálatos művészettörténeti tudásával, páratlan szellemi lelki energiájával segíti püspöki szolgálatomat.

A váci diákéveimet is úgy fogom fel, mint kivételes „adottságot”. Az egykori szeminárium épületében, a piarista gimnázium jogutódjaként, állami gimnázium várt rám. Nagyszerű tanáraink voltak! A diktatúra éveit tudomásul vettük, de fiatalok voltunk és örültünk az életnek. A mai napig összetart az osztály. Büszkén emlegetjük, hogy ötven év után is számon tartjuk egymást. És visszajöhöttem egykori diákvárosomba, a Duna partjára! Püspökként, Vác díszpolgáraként próbálok meghálálni mindazt, amit kaptam.

Az adottságaim közé sorolom, hogy vallásos családom és papjaim közvetítésével hitet kaptam. Isten ajándékeként csodálom a csillagos eget, a természet minden csodáját, az erdőt, a hegyeket, a csodálatos alföldi tájat. A könyvek szeretetét, a zene végtelen gazdag világát, a sportolás örömét. Reggelente úszni járok, a városban még kerékpárral közlekedem. A hegymászás-túrázás és a felülmúlhatatlan evezésélmény a Dunán... – kedves emlékek.

Pap lettem. Ezen a ponton találkozok az adottságok végtelen sora és a felelős életem. Egyszer döntöttem. Vállaltam. A tanulás, szorgalom már egy kicsit az én részem. A budapesti Hittudományi Akadémia szép hat éve, a teológiai doktorátus már tudatos felkészülés volt. Éppen a II. vatikáni zsinat idején! Számomra ez sem tűnik véletlennek. Itt is nagyszerű professzoraim voltak.

1966-ban szenteltek fel Esztergomban. Zugló, Kőbánya volt kápláni éveim színtere. Anyám közben egyedül maradt. Vidékre kértem magamat, hogy gondoskodni tudjak róla. Márianosztrán már önálló falusi pap lehettem. Igazából innen számítom a papi hivatásomat. Az „én falum” lett börtönöstül, kőbányástul – gyerekekkel, öregekkel-betegekkel, családokkal, mindenkivel.

Azután következett a Duna túlsó partján, Pilismaróton boldog 21 év. Éppen szemben Zebegénnyel. Itt temettem el anyámat, s így lett véglegesen az „én falum”. Néha sikerül „hazamenni”.

Közben „felgyorsultak” az események. A nyolcvanas évektől Esztergomban a teológusoknak filozófiát tanítottam. Tanulva tanítottam. Közben megváltozott a politikai környezet. Egyre több feladatot kaptam. A pilismaróti-dömösi gyerekek felnőttek a kezem között. Szép cserkészéletet indíthattam. 1997-ben Esztergomban lettem plébános. Két év múlva már a szeminárium rektora voltam, és 2000-ben II. János Pál pápa kinevezett püspökké. 2003 óta már ismét Vácon vagyok, a Duna bal partján. Még öt évem van a nyugdíjig.

Mit tettem eddig? Mennyire kamatoztattam „adottságaimat”, a talentumaimat?

Nehéz erre válaszolni. Pedig egyszer majd az Úristen előtt kell megválaszolni ezt az egyetlen komoly kérdést.

És addig? Türelmetlen vagyok. Bánt a világ nyomorúsága. Városom, egyházmegyéim, népem elesettsége. Olyan szépen élhetnénk. Csodálatos a Nógrád, az Alföld, a Tápó és a Galga mente! Ez a megmaradt kis ország. Szeretnék lelkesíteni, bátorítani, hogy tegyük rendbe dolgainkat. Megművelni a parlagon

maradt földeket, összefogni, segíteni egymást. Ez az én vágyam. Tudatában vagyok a korlátaimnak, de bízom Isten áldásában. Szent István hitével ajánlom népem a Boldogasszony oltalmába, és magam is eszköz szeretnék lenni az Úr kezében.

Stefka István

újságíró (Budapest, 1943. június 8.)

Fotó: Csudai Sándor

Nem hittem, hogy a múlt század gyermekeként emlékezem a XXI. században. Mindenesetre én még láthattam ötévesen, hogy miként államosítanak egy gyárat. Akkor nem értettem, hogy miért állják körbe bőrkabátos, kalapos emberek apámat, a mérnök urat, az Első Magyar Húsipari Gépgyár tulajdonosát, miért veszik el a pénztárcáját, a Mont Blanc tollát s kulcscsomóit, és miért állnak tisztas távolban szomorú arccal a munkások: Zsiga bácsi, Ede bácsi, Öcsi és a többiek. Az alapító nagyapám volt, géplakatosként kezdte, kis műhelyben – de ez akkor kit érdekelt!

Azt viszont éreztem, hogy megváltozott az élet körülöttem. Egyházi iskolából államiba kerültem. Az igazgatónő szúrós szemmel vizslatott, mit keresek én itt. A szétszórátás idején két hétig a Gellért-hegyi házunk má-

sodik emeletén bújtak meg jezsuita szerzetesek. Kíváncsi voltam, kik ezek az emberek? Párnájuk alatt szöges deréköveket találtam. Később tudtam meg, mire szolgáltak. Majd egyik éjszaka továbbmenekültek a papok, mert valakik feljelentették a szüleimet, megtudtuk, hajnalban jöttek volna az ávosok.

Aztán államosították a házunkat is, a Honvédelmi Minisztérium kapta meg, katonatisztek, ávosok költöztek a lakásainkba. Nekünk, hatunkra, három szobát hagytak meg, apám, miközben oldalába pisztolyt szorítottak, aláírta, hogy önként adta át tulajdonát. Így teltek az ötvenes évek: további kis rekvirálásokkal, megfélemlítéssel, állandó feljelentésekkel, házkutatásokkal, a Köbölkúti Általános Iskolában pedig lelkes Rákosi-énekekkel, Internacionáléval, és kitörő örömmel, amikor iskolánkba látogatott Zoja Kozmogyenszkaja, a hős szovjet partizánlány édesanyja.

Éppen a Kocsis-réten fociztunk, amikor egyik osztálytársunk hozta a hírt, hogy a Mórícz Zsigmond körtéren kórusban kiabálják az emberek: „Ruszkik, haza!” Ennek a második világháborúban született korosztálynak '56 élete végéig meghatározó élmény jelentett. A benzines palackokkal harcoló négy osztálytársamat a körtéren dumdumgolyó ölte meg. Október vé-

gén állig felfegyverzett egyetemista szabadságharcosok ávósokat kerestek a házukban. Családok résnyi ablakon remegve figyelték, mi lesz itt. Apám lement a kapuhoz, és meggyőzte a fiúkat: itt csupa rendes magyar ember lakik. Így aztán évekig nem piszkáltak bennünket. November 4-ével viszont hosszú időre elhalt a remény. Kudarcba fulladt disszidálásainkkal, évisméltésemmel teltek a hónapok; aztán az elstutogott hírek nemsokára itt lesznek az amerikaiak; végül munkássztrájkok s kegyetlen megtorlások. Erről szólt 1956–1963.

A gimnázium négy évében a sportba és az irodalomba tettem. Irodalomtörténésznek készültem. Az egyetemi felvételin azonban – több tízezer sorstársamhoz hasonlóan – újra előszedték a származásomat, a múltunkat. Az első jelentkezésemkor az ELTE Bölcsészkaráról, majd másodsor az ELTE Jogtudományi Karáról utasítottak el. A KISZ-titkárok kudarcaim okát egyértelműen az osztályidegen mivoltomban jelölték meg. Elmentem munkásnak, kéziszedő nyomdász lettem. Így vettek fel a Szegedi Tanárképző Főiskola magyartörténelem szakára.

Kerülőúton az ELTE Bölcsészettudományi Karára is felvettek. Először egy tanácsnál, a gyámügynél gyermekvédelmi felügyelőként kezdtem a munkát, majd nevelőtanár lettem kohász- és vasmunkástanulóknál, végül tanítottam magyar-történelmet három évig szakmunkás- és szakközépiskolában. Ebben az időszakban végleg elhatároztam, hogy dokumentumriportokat, drámát fogok írni a mély szegénységben élőkéről, azokról, akik alulról jönnek, és mégis elértek valamit. E terv megvalósításához nyújtott óriási segítséget a Magyar Rádió. Ekkor terjedt el a vazallusoknak szóló ká-

dári megbocsátó kijelentés: aki nincs ellenünk, az velünk van. A rádióban már nem kutakodtak olyan mélyen, hogy ki volt apám, ki volt anyám, honnan jöttem. Ez volt az a látszólag puha diktatúra egy darabig, amikor többeknek is szabad volt élni, dolgozni.

Országjáró körútba kezdtem, egymás után készültek dokumentumműsoraim, irodalmi igényű riportjaim, interjúim. Az *Egy hazában*, a *MÁGYÓ* (állami gondozottak), a *Választóvonal*, a *Gyár és környéke*, az *Élet alulról*, a *Mámor*, a *Pró és kontra* műsorszorozataim mind arról tanúskodtak, hogy a gulyáskommunizmuson kívül van egy másik ország is. A *Napközben* és a Balaton Rádió műsorvezetése, szerkesztése a korszak egyik legnagyobb kihívása volt (1985-től), hiszen egyedülállóan két-három órás élő műsorról volt szó, és ezt a népszerű produkciót számos más kollégámmal együtt csináltuk. A rendszerváltás éppen ezért nem ért sokunkat váratlanul.

A rádióban, sajnos, kevesen gondoltuk úgy, hogy nekünk a mellé az eszmei áramlat mellé kell állnunk – megtartva közben közszolgálati szolgálatunkat, függetlenségünket –, amely valóban akarja a parlamentáris demokráciát, Magyarország függetlenségét, a sajtószabadságot. Én e mellé az eszmeiség mellé tettem le a voksot. Akarva-akaratlanul is, de bele-sodródtam a médiaháborúba, mivel a Magyar Televízió legnagyobb hatású politikai műsorát vezetem 1990-től, *A Hét* című műsort. Közben a *Híradó* főszerkesztő-helyetteseként mindent elkövettem, hogy a nehezen kivívott polgári demokráciát ne fordítsák vissza egy más típusú balliberális diktatúrába. Csak részben sikerült.

Három év munkanélküliség, közben PGI-vel csináltuk ingyen négy évig az *Ez a Hét* című hetilapot. Aztán fél

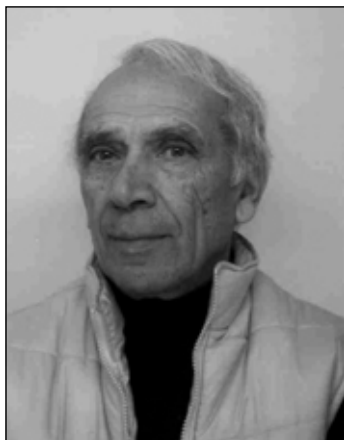
évig tartó munka az Új Magyarországnál, amelyet végül az akkori hatalom „kiéheztetett”. Tíz évig a Napi Magyarországnál és a Magyar Nemzetnél újságot írtam, és több mint négy éve a Magyar Hírlap főszerkesztőjeként dolgozom. Ez az egyetlen országos napilap, amelyet a rendszerváltás óta a szélső liberális oldalról sikerült áthozni a nemzeti, polgári oldalra. Több könyvet írtam a hazai nemzetiségi létről, 1956-ról, sokokról, tragédiákról és természetesen a kétes értékű rendszerváltásról.

Újságírósors az enyém. Pályámat a végletek jellemezték. Nem ijedtem meg az ügyektől, a feladatoktól, a nemtelen támadásoktól. Ingyen semmit nem kaptam. Szerencsésnek mondhatom magamat. Negyven évig azt csináltam, amit szerettem. Remélem, ezután is így lesz.

Hendi Péter

író, jogász, informatikus (Budapest, 1943. június 11.)

Kicsit korán jött ez a felkérés, hiszen én nem vagyok még hetven. Nem mondom, néha átfut a fejemben a képtelen gondolat, hogy alighanem mögöttem már az életem fele, de ahhoz, hogy ebbe a dologba magamat ténylegesen beleéljem, szükségem lenne még legalább tíz évre. Hol is kezdjem? Melyik foglalkozással, melyik országban? Mondjam-e, miként Edith Piaf énekelte, hogy *Nem bánok semmit én*, vagy valljam be egyszerűen, hogy amennyiben lenne egy még egyszer, akkor én sok mindent másként csinálnék? Jól tudom, hogy nincs okom panaszkodni, de minek megélni másodsor *ugyanazt* az életet? Néha felmerül egy pillanat a múltból, valami kis apróság, szinte szóra sem érdemes,

és nekem eláll a lélegzetem a döbbenettől, hogy azt követően még mennyi minden történt, történhetett volna velem.

Magyarul írni egy genfi kávéházban számomra azt jelenti, hogy az vagyok, aki vagyok, és talán jobban az, mint máskor bármikor. Egy tárcanovellámban mondja ezt az egyik alteregóm, kinek neve már csak azért sem Hendi Péter, mert a foglalkozás, melynek gyakorlását tízévesen kezdtem, és reményeim szerint nem fejezem be hetvenen túl sem, nos, ez az első a sorban foglalkozás megértette velem, hogy amit írok – meséljem bár saját magam –, annak eredménye végül is nem én leszek, hanem valami más, ami talán több a hétköznapi masírozásaimnál és botladozásaimnál.

Én is azon események közepette születtem, amelyek Európa végzetes kettészakításához vezettek. Bánatomnak emiatt már egyéves koromban hangot adtam. Szüleimtől tudom, hogy nyugat felé menekültünk egy teherautón, s én

épp akkor sírtam el magam, amikor az éjszaka közepén megálltunk a határon, ahol pedig a legjobban kellett volna lapítani. Ha szüleim a háború végén nem térnek haza velem és négyéves nővéremmel Grazból Budapestre, ahol a nem sok jón túl még egy lebombázott lakás is várta őket, akkor bizonyára másként alakul az életem.

Kezdetben volt, szépen, rendben, az óvoda, az iskola, a gimnázium és az egyetem, mígnem huszonöt éves koromra két lehetőség állt előttem. Az egyik a jogi pálya, a másik meg az írás, amiből nem volt ugyan diplomám, de megjelent néhány elbeszélésem, és a Hunnia Filmgyár megrendelésére írtam három, soha el nem készült filmet. A két lehetőség közül a harmadikat választottam: nászút Olaszországban, valamint a hat hónaptól öt évig terjedhető börtönnel fenyegetett büntett, aminek, ha jól emlékszem, az 1961-es büntető törvénykönyvben az volt a neve, hogy *hazatérés megtagadása*. Ezt az aktust – ma már történelem – szükségszerűen új életnek, új haza megtalálásának vagy éppen meg nem találásának kellett követnie.

Nyolc hónapos bécsi tartózkodást követően a barátságosan befogadó Svédország lett az új haza. Ma is elfog a szeretet, amikor a svéd himnuszt hallom egy futballmeccsen, habár egy győztes magyar gól – még ellenük is –, mondjuk ki nyíltan: mindent visz. *Szívet cseréljen, aki hazát cserél*, szólott egy dal gyakran a rádióban, nem sokkal '56 után. Hát nem, nem cserél, de egy szívben néha két ország is elfér, mint ahogy két útlevél is egy zsebben; megjegyzem, jó huszonöt éven át nem voltam, csak svéd állampolgár.

Visszatérve a kezdeti időkre, akkoriban úgy gondoltam, hogy mi ott, a vasfüggöny kevésbé kívánatos oldalán a balszerencsénk mellé igazi kiváltságot is kaptunk, amennyiben új életet kezdhettünk egy új világban. Persze az ember egy kicsit mindig csak magát folytatja, akkor is, ha más körülmények közé kerül. A nyelvi meg egyetemi tanulmányok mellett és közben többféle munkát végeztem. Forgót nem árultam, de esztergáltam, dolgoztam postán, hajón és kikötőben, és ha a munka történetesen rangon aluli volt – ámbár, mi az, hogy rangon aluli? –, az éppoly kevésbé zavart, mint a februári reggelek. *Munka és szerelem közlekedődényein át közelíték új hazámhoz*, mondta Erasmus Szabó, egy másik alteregóm, és igaza volt. Valóban ezen a két területen válhat az ember leginkább egy ország részévé, vagy mondjuk így: részvényesévé. Göteborgban új diplomát szereztem. Nem volt könnyű eldönteni, hogy mit válasszak. A jogi tanulmányokat nem volt kedvem megismételni, mert az alatt a két év alatt, amíg Magyarországon jogászkoztam, mindig zavart, hogy a jog az életben jóval problémásabb, mint az egyetemen. Talán az iskolapadból az életbe való átmenet zökkenői miatt volt ez így, de az is lehet, hogy a probléma a jog természetéből fakadt. Megtanulni szép és nagyszerű, van benne logika, igazság és morál, ám a munkahelyen kiderült, hogy amikor használni kezded, nem eléggé egzakt. Gondoltam a pszichológiára is, de végül az informatikát választottam, amelyről hamar megtudtam, hogy ellentétben a joggal, az egy kicsit túlságosan egzakt – ámde jó választásnak bizonyult.

Végéhez közelít a *rezümé*, amelybe – fájdalom! – sok dolog már nem fér bele. Az informatikáról azért még illik szót ejteni. Nem mintha túlságosan érdekes lenne, de harminc éven át azzal kerestem a kenyerem. Na jó, valamit a tollam is hozott – szinte mindaz, amit írtam –, de nem voltam olyan balszerencsésen

szerencsés, vagy ha úgy tetszik, szerencsésen balszerencsés, hogy abból kelljen élnem. Az informatika révén azzá lettem megint, ami Magyarországon voltam: diplomás ember, aki napi nyolc órát dolgozik egy irodában. Nélküle sem München, sem Genf nem lesz az életem része. Persze kellett hozzá egy véletlen is, hiszen nem volt szándékunk elhagyni Svédországot, ahol tíz év után – nehéz ezt kimondani egy munkanélküliség és devizahitelek sújtotta világban – az volt az egyetlen problémánk, hogy nem volt semmi problémánk. Először München, aztán egy másik véletlen folytán Kálvin városa, ahol több időt töltöttem és töltök ma is, mint Budapesten. A nyugdíjas korhatárt Genfben léptem át, miután huszonekét évet dolgoztam az ENSZ távközlésre szakosított intézményénél és jártam mindennapi útjaimat a Szomszédok utcája és a Nemzetek tere között.

Mennyi elágazás és véletlen a szükségszerűben! Ha szüleim Ausztriában maradnak, akkor most aligha mondhatnám el, hogy öt országban éltem és dolgoztam, s az anyanyelvemen kívül beszélek még négyen. Mi legyen hát a mese végkicsengése? Talán egy kis szomorúság, amiért az életet nem lehet úgy leélni, hogy közben el ne múlna...

Heud. Péter

Laczkó András

irodalomtörténész, kritikus (Szikszó, 1943. június 11.)

– Mikor kezdted el irodalmi tevékenységedet? Kiket ismertél meg az akkori irodalmi személyiségek közül, s milyen szándékkal csatlakoztál hozzájuk?

– A munkahelyem József Attila nevét vette föl. Így minden április 11-én volt nálunk

irodalmi találkozó. Kezdetben ennek megszervezésében Szederkényi Ervin, a Jelenkor hajdani főszerkesztője segített. Közvetítésével járt nálunk: Bertók László, Csorba Győző, Kiss

Dénes, Pákolitz István, Tüskés Tibor, Arató Károly. S persze meghívtuk a hírneves somogyiakat: Fodor András, Horgas Béla, Papp Árpád, Sipos Gyula, Takáts Gyula volt vendégünk. De nem a velük való találkozás ösztönzött az írásra. Sokkal inkább Szederkényi

Ervin, aki 1969-től közölte írásaimat a folyóiratában. Azután 1973-tól Fodor András biztatott az akkor újjászerveződő folyóirat (periodika) egyik szerkesztőjeként. Nem válogattam,

napilaptól a tudományos folyóiratig mindenhová küldtem írásokat. Hogy ebből lett-e – és mikor – irodalom, azt nem tudom. Abban viszont bizonyos vagyok, hogy jó iskola volt.

– *Milyen meggondolásból vállaltad a Somogy folyóirat főszerkesztői megbízását? Nem fáj a szíved odahagyni a tanítást? Vagy szerkesztői munkálkodásod idején se mondtad föl tanári hivatásod?*

– 1980 nyarán az a furcsa helyzet volt, hogy a szellemi kapacitással, papírral takarékoskodni kellett, de Somogy megye vezetői mégis úgy döntöttek: kéthavi lapot adnak ki, függetlenített főszerkesztővel. A helyre minden meghatározó egyéniségnek volt jelöltje, ha igaz, mellettem leginkább Kanyar József, a megyei levéltár akkori igazgatója állt ki. Kinevezésem után csaknem másfél évtizedig iskolában, csak rendkívüli irodalomóra mentem. Ezt kezdetben szabadságnak tudtam. Később viszont rájöttem, hogy igazából félnemzedéknyi olvasótábort veszítettem. Más kérdés, hogy a Somogy hihetetlenül tág kapcsolattrendszer kialakítására adott lehetőséget. Hogy mást ne mondjak, Helsinkiben Lassi Nummi, Szófiában Niro Nikolov, Tverben Jevgenyij Boriszov, Ciecharówban Aleksander Kociszewski, Reinbekben Günther Hahn, Fribourgban Major-Zala Lajos úgy fogadott mint író társat. S volt módunk sokszorosan együtt dolgozni. Ez is iskola volt: a kölcsönös megbecsülésé (néhányuknál csak 1993-ig).

– *Beszélg keveset a családdról. Hogy élték meg a feszített életritmusodat, utazásaidat, távolléteidet?*

– Feleségemnek és gyermekeinknek is meg kellett tanulni, hogy a vállalt feladat időigényes, sok utazással jár. Feleségem irodalomtanár, de a személyes, közvetlen kapcsolatot

latot nem igazán szerette az írókkal (ti. mindenkinek van valami mániája, s azt elviselni türelem kell). Munkámból következett, hogy gyermekeink nevelése szinte teljes egészében az ő feladata volt. Én csak így szerepeltem a folyamatokban: „Majd megmondom édesapádnak.” Persze inkább csak a jó cselekedeteket mondta meg, s amikor nem, akkor elegendő volt egy-két mondat, és helyreállt a rend. Gyermekeinknek valószínűleg tetszett a sok utazásom, hiszen – az élményeken túl – mindenhol hoztam nekik és az édesanyjuknak ajándékot. Egyébként igyekeztem megóvni a családomat az írói munka hátrányaitól. Nálunk ritkán hangzott el a mondat: „Legyetek csendben, mert apa dolgozik.” Munkáimat úgy és akkor írtam, hogy a családomat ne zavarjam vele.

– *Lapszerkesztői munkád nem volt mentes a feszültségektől. Miként emlékezel a meghatározó személyiségekre? Irodalmi életünk soha nem volt mentes a szekértáboroktól. Sok tanulmányt írtál a magyarság jeles alkotóiról, hogy gondolod, mi változott napjainkban? Lesz egyszer a magyarság ügyéért egységesen felsorakozó alkotótábor?*

– Illés Endre barátságával ma már senki sem dicsekszik. Ő kedvelt engem – igazán nem tudom, miért, hiszen nem voltam dörgölődző típus, ez Kaposvárról nehezen ment volna. Tőle tudtam meg, hogy a barátságok előbb-utóbb „megkásásodnak”. 1993-tól sokszorosan tapasztalom, hogy mennyire igaza volt. Akkor, kik addig jó barátaim voltak, mind „fölkelték ellenem”. Gondold el, Takáts Gyuláról sok-sok tanulmányt és két könyvet írtam, s ő volt az, aki szinte ügyészként vádolt meg. Persze – csak magyarázatul mondom – biztatásra. Legkedveltebb tanítványa győzte meg,

hogy a szó szoros értelmében törje ki a nyakamat. Voltak följelentő levelek és telefonok, még sikkasztással is megvádoltak. A fondor lelkű költő nap nap után terjesztette, hogy Laczkó „a legrosszabb modorú főszerkesztő Magyarországon”, majd azt: „semmihez nem ért”. Ezekre én eddig mun-

kámmal válaszoltam. Viszont előbb-utóbb meg kell írni az igazság nálam lévő felét is.

Laczkó András

Kovács Péter

festő-grafikus (Budapest, 1943. június 15.)

Kotorászok a besorolhatóság, az azonosíthatóság és más -hatóságok jelei között, minek mondjam, valljam magam? Bemutatkozás-ként a megtisztelő felkérésnek eleget téve, merthogy nemsokára 70 éves leszek.

Egy főiskolai emlék 1965-ből vagy 1966-ból: Barcsay Jenő óráján a mester egyik műteremtársammal közösen rendezett kiállításunkat méltatta az évfolyamnak, s hirtelen nem jutván eszébe a nevem, mint a „a rajzoló”-ról beszélt rólam, illetve a munkáimról. Ez – utóbb így látom – mintegy jövendölés lett, azóta sem találtam pontosabb megnevezést ténykedésem meghatározására.

Rajzolok, vagy még inkább firkálok – és itt máris megakadok, mert mit nevezünk rajznak, mit firkálásnak? A kérdést maga a tapasztalat, az aktivitás hívja elő, és a tovább folytatott kutakodó gyakorlat keresi a választ is. Idekíváncozik egy rejtett üzenetként szerencsével hozzám került, Székely Bertalannak tulajdonított idézet, melyet rögtön magamra vonatkoztattam: „Aki nem tud firkálni, az rajzolni sem tud.”

Az irányítás és irányultság nélküli spontán rajzolás gyerekkoromtól kezdve egyik fő és kedvelt tevékenységem volt, és ma is az. Az ifjúkorban fokozottan jelentkező szabadság és függetlenség utáni vágy határozott, elérendő céllá vált számomra, melyet a képzőművészeti „pályán” véltem megvalósíthatónak. A képzőművészeti aktivitás – az én szememben – magányos tevékenység. Magára marad az ember a munkájával, és magával kell elszámolnia, hogy mit, hogyan tett. Alapvetően a létezés, jelenlét, eltűnés, elmúlás gondolatához kapcsolódó, ahhoz közvetlenül vagy áttételekkel kötődő témák faggatása, a felbukkanó kérdések, kételyek, panaszok megformálása foglalkoztat. Általában így születnek a rajzolás és festés határvidékeire sorolható, vegyes technikájú munkák, melyek „Lény”-ekről, „Állapot”-okról, „Mozdulat”-okról, „Maradványok”-ról és „Arckeresés/Arcvesztés”-ről, „Hiány”-ról szólnak, vagyis arról, hogyan vagyok azzal, amit megélek, amiben részem van, amivel lehetőségem van találkozni vagy ütközni.

A pályámon nincsenek cezúrák vagy látványos változások, inkább bizonyos folytonosság tapasztalható. Nem akartam semmilyen irányzathoz, stílusklubhoz csatlakozni, főleg személyes vonzódások, kötődések jellemzőek rám. A legkorábbi művészettörténeti tanulmányoktól kezdve egészen máig megjelölhető, megnevezhető azok a személyiségek, akiknek művei leginkább inspiráltak vagy hatottak rám. Mesterként vagy példaképekként tekintem és tiszteltem őket, és használom a munkájukból nyert tapasztalást.

Festő-grafikusi tevékenységem mellett – annak részeként – közel harminc gyermekkönyv és több felnőtteknek szóló kiadvány illusztrációit és/vagy kísérő rajzait készítettem el a Képzőművészeti Főiskola elvégzése után, a Derkovits-ösztöndíjas időt követően a hetvenes évek közepe óta. Több száz rajzom jelent meg így. A gyermekkönyvekhez készített munkáim jókedvből születtek vagy jókedvet fakasztottak, így szándékom és reményem szerint talán másoknak is szerezhetnek örömet.

A közelgő 70 éves létezésem alkalmából írandó emlékezés, ahogy látom, jószerével csak a rajzról vagy ahhoz való viszonyomról szól, de hát – fellengzősen – ez az életem. Az, hogy így alakult, alakulhatott, azt – sok egyéb mellett – a sorsomnak, jó szerencsémnek, konkrétan pedig a családomnak köszönöm.

A rajz pedig – a kézíráshoz némileg hasonlóan – lassan elveszíti egykori szerepét, a jelenkor képözöne és a tömegkultúra vizuális nyelve már nem igényli és nem használja. Megmarad (meddig?) a művészeti területek és alkalmazások számára. Amíg létezik, addig – nekem legalábbis – van teendőm és eszközüm; rajzok, firkálok, pizmogok tovább.

PÉTER / KÖNYV

Marton Éva

operaénekes, szoprán (Budapest, 1943. június 18.)

Heinrich Éva 1962–1968 között a Liszt Ferenc Zeneakadémia hallgatója. Két diplomája van: operaénekesi, valamint énektanári.

....Gyermekkoromban az egyedüli zenei forrás a rádió volt. A háború alatt édesanyám egy régi Philipset megmentett az oroszok elől. Legtöbbször csak este kapcsolta be, meghallgattuk a híreket, zenei téren főleg operetteket adtak. Vacsorára összegyűlt a család, játszottunk, néztem édesanyám, hogy javítja az elszakadt ruhákat és stoppolja a zoknikat... Kevesebb volt a 'zaj', más volt az életforma, lényegesen egyszerűbb, bizonyos tekintetben nyugodtabb. Kilenc-tíz évesen kezdtem el zongorázni, az első hangszer 1956-ban kaptam. A Mester ut-

cai iskolába jártam zongorára, a Lónyay utcai iskolában – ahol később érettségiztem is – gyermekoperákban szerepeltem, például a *Jancsi és Juliskában*. Én voltam Jancsi...”

A Magyar Állami Operaházban 1968 és 1972 között lépett fel. *Freia* (Wagner: *A Rajna kincse*) szerepében hallotta Christoph von Dohnányi, és leszerződte színházához, a Frankfurti Operához. 1977-ben követte von Dohnányit Hamburgba, 1980-tól már szabadúszóként működik.

„...Nem szabad szerénynek lennünk, zeneszerzőinken – Liszt, Bartók, Kodály, Werner, Ligeti, Eötvös –, karmestereinken – Szél, Ormándi, Fricsay, Doráti, Solti, Ferencsik –, illetve számtalan hangszeres és ének-művészünkön keresztül Magyarországra változatlanul a zenei világ élvonalába tartozik. 1968-ban szereztem diplomát a Liszt Ferenc Zeneakadémián. Kiváló tanárim voltak, Kroó György, Szóllósy András, Újfalussy József, Rösler Endre és Sipos Jenő

annyi hasznos útravalót adott pályámhoz, hogy felkészültségem terén később szégyenkezés nélkül vehettem fel a versenyt külföldi kollégáimmal. Felvértezettlen indulhattam a sok-sok felejthetetlen, kemény ‘csatába’ annak érdekében, hogy megálmodott karrieremet befussam. Világszínvonalon akartam megfelelni hivatásomnak az egyetemes és a magyar zenekultúra szolgálatában. Több mint negyvenéves pályafutásommal a hátam mögött nyugodtan mondhatom, elértem, amit terveztem, nem hoztam szégyent tanárimra, hazámra...”

A világ valamennyi számottevő operaházának állandó vendége, így a New York-i MET-nek, a milánói Scalának, a bécsi Staatsopernek, a barcelonai iceunak, a londoni Covent Gardennak, énekel Chicagóban, San Franciscóban, Houstonban, Washingtonban, Parisban, Hamburgban, Münchenben, Berlinben, Moszkvában, Sydneyben, hogy csak néhányat említsünk. A fontosabb koncerttermeken kívül (pl. Carnegie Hall) állandó szereplője fesztiváloknak, így rendszeresen visszatér a veronai Arénába, a salzburgi, müncheni fesztiválokra, Bayreuthba, a római Carracallába, Torro del Lagóba, Maceratába stb. Széles repertoárja szinte egyedülálló, a barokktól kezdve, Mozarton és Beethovenen keresztül, a Verdi-, Puccini-, Richard Strauss-, Wagner-szerepek mellett otthon van a verismo világában is. A lírai szoprán Marton Évából az évek folyamán következetes munkával fejlődött ki korunk egyik legnagyobb drámai szopránja. Kiterjedt repertoárjának köszönhető, hogy közel 30 komplett operafelvétele, valamint számos – köztük nem ke-

Amilcare Ponchielli: *La Gioconda*
(Metropolitan Opera, 1982)

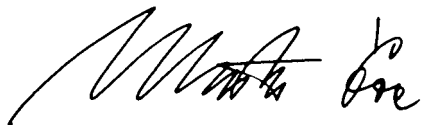
vés life – előadás-, koncert- kép- és hangfelvétele, továbbá video-, lézer-, DVD-felvétele van.

„Hosszú pályafutásom során sok-sok ezer ember előtt énekeltem Budapestről New Yorkig, Tokiótól Sydneyig, Milánótól Buenos Airesig. Mindig éreztem a színpadon azt a feszült várakozást, ami egy operaház közönségét néhány órára igazi közösségé formálja. Éreztem, hogy mi, énekesek, muzsikusok valami olyan adományt közvetítünk embertársaink felé, ami túlmutat a hétköznapi léten, megmagyarázhatatlan, ami isteni eredetű. A siker, amelyben, hála Istennek, nekem is oly sokszor volt részem, olyasfajta boldogságot adott, amelyet az orvos érezhet, amikor meggyógyítja a beteget...”

Amerikában a *New York Times* 1981 és 1986 az év énekesének, 1982-ben pedig az év művészeinek választotta. Számos megtisztelő kitüntetések között – amellet hogy a bécsi Staatsoper örökös tagja, a Kammersängerin cím tulajdonosa – a Bartók–Pásztory- és a Kossuth-díjat, valamint a Magyarorság Hírnevéért díjat kell kiemelnünk. 1996 óta Ferencváros díszpolgára. Életútja, művészi pályája elismeréseként 2003 augusztusában a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal kitüntetését kapja, szeptemberben pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem a Tiszteletbeli Professzor címet adományozza neki. 2005 szeptemberétől az LFZE ének tanszak vezető tanára. 2002–2007 között a Miskolci Nemzetközi Operafesztivál művészeti igazgatója, távozása után 2008-ban Miskolc város díszpolgárává választják. 2007 szeptemberében veszi át egyetemi tanári kinevezését. 2009 januárjában az oktatómunkában elért eredményéért a Pro Cultura Hungariae Pázmány Péter-díjat veheti át. 2009 októberében a Barcelonai Teatre Liceuban hosszú éveken át tartó kiváló szerepléséért az Arany Medalion kitüntetését kapja. Még ez év novemberében a Szegedi Tudományegyetem díszdoktorává avatják. 2012-ben a Corvin-lánc kitüntetését kapja, majd a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja lesz.

„...2003 szeptemberében adtam először mesterkurzust a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen. Az utolsó napon az épületből való távozásomkor a bejáratnál Újfalussy tanár úrral találkoztam, érdeklődött, hogy ment a tanítás, és válaszomra: »Remélem, jól sikerült, mert én nagyon szeretek tanítani«, mosolyogva megjegyezte: »Csak vigyázzon, nehogy szenvedélyévé váljon.« Szavai nem hagytak nyugodni. Sokat gondolkoztam, hogyan tudnék segíteni a jövő énekesekének. Elhivatottságot éreztem arra, hogy egy új hazai énekesgeneráció felnevelésének az élére álljak. Az életem, a pályám, az elvégzett munkám után szinte kötelességemnek éreztem, hogy ennek a vágyamnak eleget tegyek...”

P. S.: A hosszú világgjárás után már jó ideje él egy budai családi házban gyermekeivel, unokáival, és immár közel 50 éve férjével, dr. Marton Zoltánnal, akinek nevét viseli: Marton Éva.

M. Kiss Sándor

történész (Budapest, 1943. június 25.)

A XX. században szocializálódtam. Jól csengő mondat. Már ha a XX. század mint fogalom egyáltalán jól cseng.

Három évtized híján eleddig egy-századnyi időt töltöttem el embertársaim társaságában. Ez sem hangzik rosszul. Bár, az embertársaim! Nem lehet éppen ráncatlan homlokkal tükörképeinkre bámulni.

Don-kanyar, két megszállás, vész-korszak, felkoncoltatik – ez együttesen annyi, mint egy háború.

„Állj meg, vándor, hová sietsz, hős nyugszik itt. / Hullajtsd reá a hála könnyeit” – írta élettanácsként egy Iszakovszkij nevű szovjet költő *Egy vöröskatoná sírjánál* című versében.

„Ki kellett csak kapunk tájni, s jöttek Sztálin katonái” – közölte felhőtlen örömét a Magyar Tollforgató, feltehetően valamilyen jól megérdemelt díj reményében.

Esténként apai nagyapám kocsmájában, az angyalföldi Sanyi csárdában hallgattam a többpártrendszerű demokráciában, alias a fenyegetett demokrácia, a fedett diktatúra idején a válogatott Liliomfik rendszereket átívelő, szeszámoros, sugárzó élettapasztalatait. Napközben pedig az óvodában a karmelitáktól tanultam

imádkozni, illetve tanulhattam volna jó modort.

Éltettem Rákosi pajtást és Sztálin apánkat, tudtam, hogy gyűjteni kell a vasat és a fémet, s minden ötössel csapást mérek az imperializmusra, aztán '56-ban – tizenhárom évesen –, akárcsak a márciusi ifjak annak idején, én is kiszabadítottam több-ezredmagammal s néhány osztálytársammal a magam Táncsicsát a győri börtönből.

Évtizedekkel később, már történészként, a győri börtön előtti forradalmi események rekonstruálásakor vált világossá előttem, hogy tőlem néhány méterre egy ávós közvetlen közelről tarkólövessel kivégzett egy tizenöt éves fiút. Ok és értelem nélkül.

„Áldozata nem volt hiábavaló. Emléke szívünkben él.” Én meg az emlékeimmal.

Nagyanyám mesélte – szakácsnő volt '56-ban a Földművelésügyi Minisztériumban, s a konyha ablakai egy szintben voltak a térrel – a hatvanas években az egyetemista unokának: „És akkor a nyilasok belelőttek a téren tüntető tömegbe. Hulltak az emberek, mint a legyek.”

Okvetetlenkedésemre, hogy nem a nyilasok, hanem az ávósok, csak legyintett: „Ezek is gyilkoltak, meg azok is.”

Nagy igazság ez, uram – mondaná a maláj szolga a vesztegzár alatt lévő Grand Hotelban.

Eközben érettségiztem és tanári diplomát szereztem magyar-történelem szakon, 1957-től pedig minden szünidőben dolgoztam, hol a győri Textilgyárban, hol tűzörként a vasútnál vagy pályamunkásként a Fáy utcai

sporttelepen, s 1965 nyarán jeges voltam az angyalföldi Jász utcában. Társam és mentorom volt Balaskó Jenő, az éppen száműzött költő, Hannibál, a kirúgott, börtönviselt matematika-tanár, s Cérna, az örök jassz. Egytől egyig '56-osok.

Jenő tudatosította bennem, hogy a forradalomban nemcsak lőni, de enni, aludni, mosdani és szeretni is kell. Szimpatizáló, fegyvertelen, a kemény magot féltőn átölelő „gyümölcsbűs” nélkül nincs forradalom, legfeljebb görögtűzet imitáló lázadás.

Trend és sors. Már-már történészi „ars poeticája” is lehet. Lett is. Zsíros kenyér és géppisztoly.

1967 augusztusában az egyik kezem a diplomát markolta, a másik Ági kezét fonta át. Mind a kettő megvan, bár a diplomát néha nem találom, de van nálam mindig egy hiteles másolat.

Egy eredeti, egy másolat, egy sima, egy fordított, oldás és kötés. Oldás nélkül.

„Szirt a habok közt, hűséged megálljon” – az első versek egyike, amelyet kívülről megtanultam. Ma is tudom, és már értem is. Negyvenöt év kellett hozzá a hetvenből.

„Az öntudatnak térdig ér az őszton” – olvastam valahol, valakitől.

Irodalomtörténésznek készültem, történész lettem. Nem volt könnyű. Másfél évtized telt el, míg szinte szó szerint sziszifuszi munkával, de végül is rádöbentem, miben hazudott, jobb esetben finomított, esetleg „vörös farokkal” díszített eseményt, történet, személyt az úgynevezett marxista történetírás. „Isten éltesse a tisztas ipart!” – mondta Illyés Gyula. Ezt nevezzük a történetírásban forráskritikának.

Németh László és Szekfű Gyula, Illyés Gyula és Ránki György, Kosáry Domokos és Borbándi Gyula, Juhász Gyula és Veres Péter, Csoóri Sándor

és Benda Kálmán, Szabad György és Mészöly Miklós. Balogh Edgár, Püski Sándor, Gombos Gyula. Történetírás nincs irodalomértés nélkül. Tévedés nélkül nem lehet eljutni az igazságnak még a közelébe sem.

Tévedés és tévedés. Micsoda különbség! A téma: a történetírás története. A mérték az erkölcs.

Ezt vallom és tanítom is.

Három évtizeden keresztül kutatóintézetben dogoztam – ebből közel negyed századot Kádár koraként emlegetünk –, sovány bibliográfiával. Némi malíciával mondom: a „puha diktatúra” serényen óvott a publikálás s így esetenként a megalkuvás (?) veszélyeitől. Lehet, hogy éppen neki köszönhetem, hogy nincs mit visszavonom nyilvánosságra került nézeteimből?

Másfél évtizede életem tengelyébe a tanítás került. Mégis, több a mű, de több az élmény is. A csont vénül, az izom lazább, a lélek fiatalabb, mint valaha volt.

Soha nem voltam munkamániás, viszont hobbim a munkám. Tisztelem a trendet, a törvényszerűséget és, és, és... – de igazi felelősséget az emberért érzek, akár a történelem tárgyaként, akár alanyaként. A történelmet meg-, át- és túlélő ember érdekel. Öröm és elégtétel, hogy a nevemmel összefűzhető, Tóth Ilonáról szóló könyvnek van egy a szó legszorosabb értelemben vett társ szerzője, aki nemcsak névrokonom: Kiss Réka.

És egy halk remény: a most hat és fél éves Kata és a két éves Julcsi – a két unoka – egyszer talán kezükbe veszik írásaimat, s esetleg... Egyre inkább nekik, s egyre inkább értük.

u. Anna, Kati